

Poliittisen käsite ja valtion auktoriteetti¹

Lectio praecursoria 16.1.2023²

TUUKKA BRUNILA

Poliittinen teoria tutkimusalana perustuu oletukseen, että politiikassa on jotain erityistä muihin sosiaalisiin ilmiöihin nähden. Toisin sanoen poliittinen teoria on kiinnostunut siitä, mikä tekee poliittista tietyistä sosiaalisista asioista, kuten uskonnollisista, taloudellisista, esteettisistä ja eettisistä suhteista. Ajatus, että politiikka on jotain erityistä, oli vastareaktio perinteiseen marxismiin kuuluvaan ajatussuuntaukseen, jossa politiikka nähtiin alisteisena talouden valtasuhteille. Toisaalta taas pyrkimys määrittää se, mitä on ”poliittinen” itsessään, on nykyteoriassa ottanut tuulta alleen varsinkin uusliberalistisen talousteorian hyökättyä julkista sektoria vastaan väittämällä poliittisia ongelmia puhtaasti taloudellisiksi ongelmiksi. Poliittisen teorian strategia näitä uusliberaaleja väittämiä vastaan on ollut hahmottaa, mikä on erityistä politiikalle, ja mitä ei voida palauttaa talouteen tai sosiaaliseen yleensä. Poliitiikan ja sosiaalisen erotelu on kuitenkin vaikea tehtävä, sillä jos teoria pyrkii hahmottamaan poliittista hyvin kapeasti ja sosiaalisesta täysin erillään, tulee käytännössä mahdottomaksi hahmottaa sosiaalisen maailman poliittisia piirteitä. Toisaalta taas ne teoriat, jotka määrit-

¹ Brunila 2022.

² Lektio on alun perin julkaistu *Poliittinen talous* -journaalissa 10.4.2023 (Brunila 2023).

televät poliittisen hyvin laveasti päätyvät hahmottamaan kaiken poliittisena, jolloin sosiaalisen ja poliittisen erottelusta tulee käytännössä yhdentekevä.

Monet poliittisen teoreetikot ovat hakeneet inspiraatiota ”poliittisen” käsitteellistämiseen saksalaiselta fasistilta ja kansallissosialistiselta oikeusteoreetikolta, Carl Schmittiltä (1888–1985), joka tunnetaan varsinkin hänen Weimarin tasavallan aikaisista kirjoituksistaan. Schmittin mukaan politiikan keskeisin piirre oli suvereeni auktoriteetti, millä Schmitt tarkoittaa kykyä tehdä päätöksiä ja ylläpitää sisäpoliittista järjestystä valtakunnan rajojen sisällä. Hänen mukaansa valtio olisi tässä mielessä erityisen poliittinen instituutio ja oikeastaan ainoa juurikin sen takia, että vain sillä on alueellisesti sen kaltainen ylin auktoriteetti, jota tarvitaan järjestyksen ja rauhan ylläpitämiseen sen alueellisten rajojen sisäpuolella. Sellainen auktoriteetti on suvereeni, sillä sen yläpuolella ei ole enää mitään mahtavampaa päätöksentekijää, vaan sen tekemät päätökset ovat lopullisia ja vastaansanomattomia. Schmittin mielestä tällaisen auktoriteetin on oltava poliittista, sillä sitä ei ole mahdollista perustaa minkään sosiaalisen kuten talouden varaan. Vain poliittinen auktoriteetti voi olla suvereenia käyttäessään poliittisesti oikeutettua valtaa.

Schmittin poliittista auktoriteettia käsittelevien tekstien taustalla on Weimarin tasavallan poliittinen epävakaus, joka Schmittin mukaan johtui ”massademokratiasta”. Tällä hän viittasi Saksan ensimmäisen maailmansodan jälkeiseen äänestysoikeuden laajentamiseen kaikkiin kansalaisiin, minkä johdosta ”ihmissassoilla” oli nyt mahdollista vaatia sosiaalista ja taloudellista tasa-arvoa. Vain vahva valtio, Schmitt väitti, pystyisi estämään tällaisia vaatimuksia tuhoamasta poliittista järjestystä tekemällä kansalaisista kuuliaisia Weimarin tasavallan perustuslailla ja muokkaamalla tästä epämääräisestä massasta ihmisiä poliittisesti yhtenäisen kansan.

Toisin kuin ne poliittisen teorian edustajat, jotka ovat pyrki-neet erottamaan Schmittin teorian hänen motiiveistaan ottaakseen sen haltuun oman normatiivisen teoriansa tueksi, olen väitöskirjassani tarkastellut tässä massademokraattisessa viitekehksessä hänen poliittista teoriaansa. Schmittin laajemminkin

tunnettu pahamainen määritelmä poliittisesta intensiivisenä erotteluna tai vastakkainasetteluna ystävän ja vihollisen välillä määrittää poliittisen ulossulkevana erotteluna, joka perustaa jaon poliittisen yhteisön ja sen ulkopuolelle jäävän välille. Ajatuksena on, että vaikka valtion sisällä saattaisi olla taloudellisia jännitteitä porvariston ja työväenluokan välillä, eivät ne kuitenkaan vastaa poliittista vastakkainasettelua ystäviin ja vihollisiin, sillä poliittinen vastakkainasettelu on niin äärimmäinen ja intensiivinen, että se tuottaa alueellisen rajan sen suhteen, kuka kuuluu poliittiseen ykseyteen, eli ystäviin, ja kuka taas on suljettava tämän alueen ulkopuolelle, eli kuka on vihollinen. Suvereeni valtio on valtuutettu ylläpitämään tätä sisäistä ykseyttä ja varmistamaan, että erottelu ystäviin ja valtion alueen ulkopuolelle kuuluviin vihollisiin tulee ylläpidetyksi.

Väitöskirjassani olen analysoinut, miten Schmitten hahmottelema poliittisen käsite on osa hänen normatiivista käsitystään valtiosta. Tätä varten tarkastelin poliittisen käsitettä Weimarin tasavallan viitekehäyksessä. Tasavallan aikana Schmitt piti talouden politisoitumista yhtenä keskeisimpänä poliittisena ongelmana. Schmitten mukaan talous on vaarallisella tavalla politisoitunut, koska parlamentaariset puolueet ovat omalla talouspolitiikallaan pyrkineet käyttämään valtiota välineenä omille taloudellisille tarkoituksilleen – ja varsinkin taloudellisen tasa-arvon vaatimuksilleen – ja siten puuttuneet hallitsemattomasti talouden toimintaan. Kuten Schmitt itse asian ilmaisee, ”on ehdottomasti niin, että valtion ja talouden välinen suhde on nyt kaikista keskeisin sisäpoliittinen kysymys”. Ainoa vastaus tähän Schmitten mukaan on talouden depolitisoiminen vahvan valtion pakkotoimien avulla. Väitän, että Schmitten käsitteellinen erottelu poliittisen ja sosiaalisen välillä on normatiivinen siinä, missä sen avulla Schmitt pyrkii oikeuttamaan valtion ja talouden välisen suhteen uudelleenmuodostamisen tavalla, joka estää talouden politisoitumisen.

Väitöskirjassani kiinnitän huomion Schmitten Weimarin tasavallan 1920-luvun lopun ja 1930-luvun alun työssä esitettyyn vaatimukseen kehittää uusi käsitteellinen erottelu poliittisen ja sosiaalisen välille. Tarkastelen tätä käsitteellistä tehtävää osana

hänen pyrkimystään estää talouden "vaarallinen" politisoituminen. Schmitt vertaa hänen omaa käsitteellistä erotteluaan toisaalta liberalismiin, jossa valtio ja talous ovat täysin erotettuja toisistaan, ja toisaalta taas sosialismiin, jossa valtio ja talous ovat identtiset. Analysoin Schmittin käsitteellistä erottelua poliittisen ja sosiaalisen välillä juurikin pyrkimyksenä hahmottaa valtion ja talouden välistä institutionaalista suhdetta, joka hänen mukaansa oli yhtä aikaa anti-liberaali ja anti-sosialistinen.

Tutkiessani Schmittin normatiivista käsitteellistä työtä liittyen valtion ja talouden väliseen suhteeseen otin kantaa tutkimuksessa olevaan keskeiseen erimielisyyteen. Osa tutkijoista on sitä mieltä, että koska Schmitt pyrkii rajoittamaan talouteen puuttumista poliittisen keinoin, eli estämään talouden politisoitumisen, on hän tosiasiaassa liberaali. Toiset taas väittävät, että Schmitt on liberalismiin vastustaja, sillä hän pyrkii oikeuttamaan vahvan autoritäärisen valtion, minkä vuoksi hän lopulta tekee valtion ja talouden välisestä erottelusta yhdentekevän. Väitöskirjassani kritisoin molempia näkökulmia, sillä ne olettavat pyrkimykset rajoittaa talouteen puuttumista aina liberaaleina. Tällöin ajatus menee niin, että joko aloitetaan siitä oletuksesta, että Schmitt pyrkii asettamaan jonkin rajan valtion ja talouden välille, minkä vuoksi hänen on oltava jollain tapaa liberaali, tai sitten aloitetaan siitä huomiosta, että Schmitt vastusti liberalismia sen kaikissa muodoissa, mistä taasen on pääteltävä, että hän ei pyrkinyt rajoittamaan valtion toimia talouden suhteen. Vaihtaakseni perspektiiviä en käsitellyt työssäni valtion ja talouden välistä erottelua niinkään liberaalina ilmiönä vaan osana kapitalismin historiaa. Tarkemmin sanottuna valtion ja talouden välinen jakolinja on itsessään niin teoreettisen kuin poliittisen kamppailun (varsinkin luokkataistelun) kohde.

Strategiani analysoidessani Schmittin käsitteellistä erottelua poliittisen ja sosiaalisen välillä oli kytkeä se hänen normatiiviseen institutionaaliseen näkemykseensä valtion ja talouden välisestä suhteesta. Tarkastelin tätä kokonaisuutta, eli käsitteellistä ja institutionaalista erottelua, filosofisen analyysin avulla tutkimalla Schmittin teoriaa, sen käsitteellistä ja normatiivista

puola, ja etsimällä yhteyksiä hänen Weimarin politiikkaa koskeviin kirjoituksiin. Tämän analyysin perusteella nimesin Schmittin käsitteellisen erottelun ”autoritääriseksi erotteluksi” (*authoritarian distinction*) painottaakseni poliittisen ja sosiaalisen erottelun normatiivisia ja demokratian vastaisia seurauksia.

Analysoin autoritääristä erottelua Schmittin teoriassa ja väitän, että hänen erottelunsa poliittisen ja sosiaalisen välillä asettaa poliittisen itsenäiseksi sosiaaliseen nähden, mutta sosiaalinen taasen hahmotetaan riippuvaiseksi poliittisesta. Kaikki sosiaaliset suhteet, olkoon ne taloudellisia tai uskonnollisia, perustuvat lopulta oikeutetun poliittisen vallan olemassaoloon, sillä ilman poliittista auktoriteettia ja kykyä perustaa yhteiskuntajärjestystä eivät sosiaaliset suhteet olisi riittävän vahvoja toimiakseen. Toisin sanoen Schmittin teorian mukaan ei ole yhteiskuntaa ja sen moninaisia sosiaalisia järjestelmiä ja suhteita ilman poliittista valtaa. Näin ollen sosiaalinen on aina riippuvainen poliittisesta.

Schmittin käsitteellinen erottelu tulee selvästi ilmi tavassa, miten hän käsitteellistää poliittisen. Poliittinen on Schmittin mukaan intensiivisyydeltään kaikista vahvin vastakkainasettelu ystävien ja vihollisten välillä. Tämä määritelmä ensinnäkin asettaa rajan poliittisen yhteisön ja sen ulkopuolelle kuuluvan välille. Ensinnäkin poliittinen vastakkainasettelu johtaa ulosulkevaan ykseyteen, jonka sisälle muodostuu yhdistävä tekijä, eli eräänlainen ydinolemus, jonka perusteella voidaan määrittää ketkä kuuluvat ystäviin ja ketkä taasen poliittisen ykseyden ulkopuolelle vihollisiin. Toiseksi poliittinen intensiivisyydeltään vahvimpana vastakkainasetteluna tarkoittaa sitä, että poliittinen vastakkainasettelu ei ole suhteellinen termi siinä mielessä, että poliittista vastakkainasettelua voisi olla intensiivisyydeltään eri laatuisia. Pikemminkin Schmittin mukaan poliittinen ykseys joko on tai ei ole olemassa, eikä siten vähemmän intensiivisiä vastakkainasetteluita voida pitää poliittisina. Poliittisen vastakkainasettelun intensiivisyys Schmittin teoriassa laskee, kun poliittista ykseyttä suojelemaan perustettu valta heikkenee kyvyssään ylläpitää järjestystä ja ykseyttä yhdistäviä periaatteita. Tämä tarkoittaa, että poliittinen ykseys velvoittaa ja oikeuttaa poliittista ykseyttä ylläpitävän vallan. Näin ollen

Schmittin teoria on normatiivinen, sillä poliittisen käsite käytännössä velvoittaa poliittisen vallan vahvistamisen, jotta valtio olisi riittävän vahva ja jotta sillä olisi välineet ja valtuudet ylläpitää sisäistä järjestystä. Jotta poliittinen ykseys säilyy ja pysyy mahdollisimman intensiivisenä, eli yhtenäisenä ja vahvana, on valtion oltava kykenevä ulossulkemaan sen rajojen sisältä tätä ykseyttä uhkaavat tekijät.

Poliittisen käsitteen avulla Schmitt siis argumentoi, että valtion rooli on ylläpitää poliittisen yhteisön ykseyttä. Valtiolle on annettu tehtäväksi ylläpitää poliittisen erottelun ystäviin ja vihollisiin intensiivisyyttä. Tässä tehtävässä valtion on omattava poliittinen monopoli, tai muuten sen intensiteetti saattaisi laskea ja sosiaaliset jännitteet poliittisen järjestelmän sisällä saattaisivat heikentää sen kykyä ylläpitää omaa intensiteettiään ja vahvuuttaan. Paikantamalla intensiteetin merkittävyyden Schmittin poliittisen käsitteelle ja sen normatiivisille seurauksille argumentoin, että Schmitt pyrkii käsitteen avulla luomaan laadullisen erottelun eri valtion toimien välille. Ensinnäkin on depolitisoivia valtion toimia, jotka vähentävät jännitteitä taloudessa ja yhteiskunnassa yleensäkin, sillä ne ylläpitävät poliittista ykseyttä, sen intensiteettiä ja valtion poliittista monopolia pitämällä huolen siitä, että mitkään sosiaaliset vastakkainasettelut eivät roihahda poliittisiksi konflikteiksi. Toiseksi valtio voi puuttua asioihin tavalla, joka politisoii asioita, eli hallitsemattomasti laajentamalla toimiaan talouteen ja siten vaarantaen poliittisen järjestyksen ja valtion poliittisen monopolin.

Pelkkä poliittisen käsite ei kuitenkaan vielä riitä tämän laadullisen erottelun tekemiseen. Väitän, että käsitteellinen erottelu poliittiseen ja sosiaaliseen mahdollistaa Schmittille tavan tehdä normatiivinen ero politisaation ja depolitisaation välille. Schmittin mukaan nimittäin ne voimat, jotka pyrkivät politisoimaan talouden, ovat vaarallisia, koska ne pyrkivät sekoittamaan poliittisen ja sosiaalisen toisiinsa ja siten heikentämään valtion intensiteettiä ja poliittista monopolia. Schmittin poliittiset tekstit Weimarin ajalta kritisoivat toistuvasti taloudellista tasa-arvoa vaativia ryhmiä, työväenliikettä, ammattiliittoja, hyvinvointi-instituutioita ja niin edelleen, siitä, että ne palvelevat sosiaalisia intressejä poliittisten sijaan. Tästä Schmitt syyttää

erityisesti Weimarin parlamentin puolueita, jotka eivät enää palvele poliittista ykseyttä vaan ovat muuttaneet parlamentin itsensä "huonoksi puoluevallan ja taloudellisten intressien fadiksi".

Schmittin käsitteellinen erottelu poliittiseen ja sosiaaliseen on kytköksissä hänen normatiiviseen käsitykseensä vahvasta valtiosta. Varsinkin 1930-luvun alussa hän keskittyy kirjoittamaan vahvasta autoritäärisestä valtiosta ratkaisuna talouden politisaatioon. Valtio on vahva silloin, kun sillä on kyky ylläpitää omaa poliittisen monopolia ja intensiteettiä, eli estämään taloudellisia jännitteitä muuttumasta poliittisiksi. Vain vahva valtio, Schmitt julistaa, on kykenevä depolitisoimaan talouden. Tässä intensiteetin käsite on jälleen kerran olennainen, sillä Schmittin mukaan depolitisaatioissa on kyse intensiivisestä poliittisesta teosta tai prosessista. Se tarkoittaa siis sitä, että depolitisaatio vaatii voimaa, joka heikolta valtiolta puuttuu. Tällainen heikko valtio on kykenemätön ylläpitämään poliittisen ja sosiaalisen välistä erottelua, sillä se on kykenemätön estämään sen enempää talouden jännitteiden politisoitumista kuin parlamenttia puuttumasta hallitsemattomasti talouteen. Schmittin mukaan Weimarin tasavalta on tällainen heikko valtio, sillä siitä on kehittynyt pelkkä taloudellisten intressiryhmien instrumentti. Schmittin teoria kytkeytyy siis hänen poliittisiin tavoitteisiin vahvistaa valtiota, jotta se kykenisi depolitisoimaan talouden ja puolustautumaan varsinkin työväenluokan vaatimuksia vastaan. Vahva valtio pystyisi siis uudistamaan valtion ja talouden välisen suhteen.

Väitän, että tämä puoli Schmittin käsitteellisessä erottelussa on autoritääristä, sillä se pyrkii esittämään vaatimukset taloudellisesta tasa-arvosta epäoikeutettuina ja pelkkinä egoistisina ja *sosiaalisina* intresseinä. Tämä käsitteellinen strategia anastaa tällaisilta vaatimuksilta niiden demokraattisen ja poliittisen luonteen ja saa ne näyttämään epäoikeutetuilta sekä valtion pakkotoimien oikeutetulta kohteelta. Schmittille Weimarin tasavallan perustuslaki on jo tehnyt päätöksen kapitalismin hyväksi, mistä demokraattisesti ei ole mahdollista enää neuvotella, ja minkä vuoksi hyvinvointi-instituutiot ovat perustuslain vas-

taisia. Kaikki pyrkimykset politisoida tämä päätös ovat Schmittin autoritäärisen erottelun perusteella vain poliittisen ja sosiaalisen virheellistä samaistamista ja sekoittamista keskenään. Tämän lisäksi Schmitt väittää, että autoritäärisen erottelu sosiaalisen ja poliittisen välillä on luonnollista saksalaiselle poliitikalle. Tämä johtuu siitä, että Schmittin mukaan Saksassa on aina ollut niin, että valtiolla on talouteen nähden ylin auktoriteetti, mutta vaikka talous onkin riippuvainen valtiosta, nauttii se siitä huolimatta verrattaista vapautta politisaatiosta ja poliittisista toimista. Marxismi ja sosialismi, muokatessaan taloudellisista voimista sosio-poliittisen identiteetin, eli työväenluokan, pyrkivät epäoikeutetusti haastamaan valtion monopolin sekoittaessaan poliittisen ja sosiaalisen keskenään. Schmittin mukaan talouden politisointi on siis myöskin saksalaisen politiikan perinteiden vastaista. Juurikin näitä voimia vastaan ja näistä syistä Schmitt pyrkii valtuuttamaan vahvan valtion ja sen pakkoimet integroidakseen työväenluokan takaisin osaksi tasavaltaa.

Väitöskirjani johtopäätös siis on, että Schmittin autoritäärisen erottelu poliittiseen ja sosiaaliseen on demokratian vastainen, sillä se pyrkii oikeuttamaan pakkotoimet demokraattisia liikkeitä vastaan. Schmittin poliittisen käsite on suoraan kytketty hänen normatiiviseen käsitykseensä vahvasta suvereenista vallasta ja sen käyttämisestä demokratian vastaisista pakkotoimista. Kuten esitän metodi-osiossani, poliittisen teorian käsitteet on aina kytketty osaksi poliittisia kamppailuja siinä, missä ne joko pyrkivät vahvistamaan tai haastamaan vallitsevaa järjestystä. Tässä mielessä poliittiset käsitteet ovat kietoutuneita valtasuhteisiin. Schmittin teoria, kuten olen osoittanut, pyrkii muokkaamaan hänen aikansa poliittista järjestelmää puolustaakseen vallitsevaa järjestystä. Näin ollen niiden, jotka pyrkivät käyttämään Schmittin käsitteitä, joko analysoidakseen valtasuhteita tai omia normatiivisia teorioitaan varten, on pidettävä mielessä se, että Schmittin käsitteitä ei yksinkertaisesti voida irrottaa hänen demokratian vastaisista ja autoritäärisistä poliittisista tavoitteistaan. Sen sijaan väitöskirjani ehdottaa, että poliittinen teoria pyrkisi kehittämään uusia tapoja käsitteellis-

tää politiikkaa ja erotella poliittinen sosiaalisesta – ehkäpä tavalla, joka katsoo niiden olevan vahvemmin kytköksissä ja riippuvaisia toisistaan.

Työni tarjoaa myös poliittisen talouden tutkimukselle uusia perspektiivejä painottamalla valtioteorian merkitystä taloudelliselle järjestykselle. Nykyään uusliberalistista talousteoriaa ja sen historiaa tutkittaessa painotetaan juuri uusliberalismin pyrkimystä määritellä uusiksi valtion merkitys taloudellisen järjestyksen ylläpitäjänä. Uusliberaalit, varsinkin saksalaiset ordoliberaalit teoreetikot, olivat kiinnostuneita Schmittin ajatuksista liittyen vahvan valtion rooliin talouden depolitisaatiossa. Ordoliberaalit pitivät Schmittin diagnoosia massademokratian ongelmista oikeina ja olivat samaa mieltä siitä, että ainoastaan vahva valtio voi integroida kansalaiset ja työväenluokan osaksi talousjärjestystä. Vaikka työssäni pyrinkin olemaan samaistamatta Schmittiä uusliberaaleihin, analyysini tuo esiin sen tosiasian, että poliittisen talouden tutkimuksen on tarkasteltava talousteorian ohella myös poliittista teoriaa ja varsinkin valtioteoriaa. Valtion toimet ja periaatteet ovat myös taloutta ja laajemmin taloudellista järjestelmää koskeva teoreettinen ongelma.

Helsingin yliopisto

Kirjallisuus

- Brunila, T. (2022). *The Autonomy of the Political and the Authority of the State: Carl Schmitt and the de-politicisation of the economy*. Helsinki: Publications of the Faculty of Social Sciences. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7090-3>
- Brunila, T. (2023). "Valtion suvereeni auktoriteetti ja taloudellinen järjestys: poliittisen teorian käsitteiden historiasta", *Poliittinen Talous*, 11 (1), 112–121. <https://doi.org/10.51810/pt.127284>

